

Školní pedagogika

Mgr. Zdeněk Hromádka, Ph.D.
13549@mail.muni.cz

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **KOMUNIKACE:**
 - Dorozumívání
 - Sdělování (informování, podávání poznatků)
 - Výměna informací

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **INTERAKCE:**
 - Vzájemné působení nebo ovlivňování
 - Každý mezilidský styk je interakcí (každý v druhém zanechává určitou informaci)
 - Komunikace je nástrojem realizace interakce (je to interakce pomocí symbolů)
 - Hlavním symbolickým nástrojem komunikace je jazyk (symboly mohou být i obrazové popř, nonverální)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **TEORIE INFORMACE**
- Informace je obsahem komunikace (komunikace je přenos informace)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Etnografický pohled na komunikaci:**
 - Chování v roli je způsob vystupování v komunikaci
 - Kultura – klíčový pojem etnografie; nikoli ve smyslu umění, literatury, dramatu apod. ale sociální normy a chování příslušníků sociálních skupin tak, jak se projevují v každodenním životě
 - V rámci velké kultury existuje množství subkultur – subkultura školy (školní etnografie)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Pojem moc**
 - Pojem moc má často negativní zabarvení (cosi nespravedlivého)
 - Schopnost kontrolovat chování (jednání) druhého
 - Moc není zbytečná, je potřeba na fungování dané kultury, aby nedošlo k rozvratu
 - Rolové očekávání (žáků a učitelů), kdyby neexistovalo, vyučování by se rozpadlo
 - Moc učitele žáci respektují, protože věří v její legitimitu a protože porušování pravidel přináší sankce
 - Na druhé straně slabší partner (žáci) využívá různé situace, aby získal část moci učitele (obvykle jen na chvíli)
 - Žáci vyrušují, sabotují vyučování, napovídají apod.
 - Učitel nemá neomezenou moc, naopak, vždy ji musí bránit

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Komunikační kompetence**
 - Nepsaná pravidla komunikačního používání jazyka, která ovládá každý příslušník společenství
 - Komunikační kompetence nejsou pravidla jazyka (to jsou jazykové kompetence)
 - kulturní netvor (tvoří jazykově korektní věty, ale „kulturně nevhodné“; jeho chování vzbuzuje pozornost; může být i směšné; může být skupinou odmítnut; srv. Berxon)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- Konvenční a kodifikovaná komunikační pravidla
 - Kodifikovaná: předepsané ustanovení (např. pozdrav a oslovení důstojníků a vojáků v armádě)
 - Konvenční: mají zvyklostní charakter; jsou vžitá (pozdravy, tykání, vykání)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Komunikace učitel - žáci**
 - Fakta, stanoviska, názory, přání atd. (informace) si učitel a žáci vyměňují primárně proto, aby byli žáci vzděláváni a vychováváni, aby se plnil výchovně vzdělávací cíl školy
 - Komunikace je základním prostředkem realizace výchovy a vzdělávání prostřednictvím verbálních a nonverbálních projevů učitele a žáků

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Vztahy mezi komunikujícími**
 - Třída je sociální skupina – malá komunita
 - Lidé uvnitř skupiny nejsou izolovaní jednotlivci, ale vstupují do vztahů (skrze komunikaci)
 - Komunikace je prostředek k realizaci mezilidských vztahů ve třídě

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- Symetrické a asymetrické vztahy ve vyučování

1. Učitel – žák (asymetrický)
2. Učitel – skupina žáků (asymetrický)
3. Učitel – třída (asymetrický)
4. Žák – žák
5. Žák – skupina žáků
6. Žák – třída
7. Skupina žáků – skupina žáků
8. Skupina žáků – třída

Nižší stupeň asimterie mezi žáky (dominantní žák)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- Preferenční vztahy
 - Upřednostňování určitých osob
 - Ignorování jiných osob
 - V některých případech učitelé stabilně preferují určité jedince

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Skryté kurikulum**
 - Neoficiální stránky chodu školy
 - Situace, které nejsou v osnovách
 - Aktéři tohoto procesu si jej často ani neuvědomují
 - Obsah skrytého kurikula: prvky sociálního chování – jak se pohybovat ve škole, jak a kde sedět, jak a kdy se hlásit, pravidla o rozdělení moci, aj.
 - Skryté kurikulum se realizuje výlučně prostředky komunikace mezi učitelem a žáky a žáky navzájem, a to verbálně i nonverbálně, často náznakově, implicitně

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Sociální konstrukce života ve třídě**
 - Učitel a žáci tráví ve třídě okolo jednoho tisíce hodin za rok
 - Učitel i žák vytváří významy, kterým musí žák rozumět (např. mlčení žáka – nevím; porušení disciplíny – chci získat část vaší moci, bojuji o ni!)
 - Sociálně konstruované významy se stávají konvencí. Pro učitele je to pomůcka – chování se stává předvídatelným. Učitel i žáci vědí, co mohou v dané chvíli očekávat, a podle toho reagují
 - Speciální školské konvence (používají se ve škole, ale v jiném prostředí jim nerozumí nebo rozumí odlišně)

Např. A hlásíme se! Nenapovídáme si! Ticho!

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- Zkoumání komunikace ve třídě
 - Nestrukturované pozorování (zúčastněné pozorování)
 - Strukturované pozorování
 - Flandersův pozorovací systém (Gavora 2005 s. 151)
 - Škály

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- Pravidla komunikace učitel - žáci
- Bázová komunikační pravidla (určují přijatelné a nepřijatelné chování účastníků komunikace):
 1. Není dovolené skákat do řeči
 2. Není přípustný paralelní hovor dvou lidí
 3. Partneři se musí v roli hovořícího a naslouchajícího pravidelně střídat
 4. Nejsou přípustné časté a dlouhé pauzy
 5. Naslouchající dává najevo, že věnuje naprostou pozornost hovořícímu

(Wiemann 1980 In Gavora 2005 s.33)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Direktivní komunikační pravidla**
 - Učitel má právo: kdykoliv si vzít slovo; mluvit s kým chce; zvolit téma rozhovoru; rozhodovat o délce hovoru; hovořit v kterékoli části učebny; hovořit v jakékoli poloze
 - Žák může hovořit: pouze dostane-li slovo; pouze s tím, s kým je mu to určeno; pouze o tom, co má určeno; pouze tak dlouho, jak je mu určeno; pouze na místě, které má určeno;
 - Boj o moc mezi žáky a učitelem má podobu vzájemného měření sil
 - Učitel si v nové třídě zhodnotí žáky a podle toho nastaví přísnost pravidel. Podobně pracuje druhá strana. Když třídu začne učit nový učitel, žáci zkoušejí své možnosti

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Demokratická komunikační pravidla**
 - Žák může odpovídat vsedě
 - Učitel nechává žákovi dost času na odpověď
 - Žák může odbočit od tématu
 - Žák může klást učiteli v hodině otázky
 - Žák může požádat učitele o pomoc
 - Apod.

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Direktivní a demokratický učitel**
 - Učitel může podle okolností využívat různé typy pravidel
 - Klíčové je iniciační období – v něm se určují pravidla komunikace (v průběhu školního roku jsou změny obtížnější)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Zavádění komunikačních pravidel**
 1. Pravidlo je uvedeno bez vysvětlení a zdůvodnění (nařízení)
 2. Pravidlo je uvedeno spolu s vysvětlením a zdůvodněním
 3. Pravidlo vznikne dohodou mezi žáky a učiteli

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- Disproporce mezi verbálním projevem učitele a žáka
- Jak změnit tuto disproporci?
 - Neustále si uvědomovat, že tato disproporce hrozí
 - Snažit se přejít z monologu do dialogu
 - Trpělivě a pozorně naslouchat žákům
 - Vysvětlování učiva v kontextu problémů (ne faktograficky)
 - Vyzývejte žáky, aby kladli otázky
 - Přehodnotit nutnost frontální výuky (alternativou jsou např. skupinky)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Jazyk a sociálně kulturní prostředí domova**
 - Učitelé předpokládají, že žáci mají osvojený spisovný jazyk
 - Jazyk žáka a školy
 - Odlišný mateřský jazyk

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Monolog ve vyučování**
 - Vysvětlování učiva (ja vhodné, aby učitel učivu skvěle rozuměl – je poznat, když tomu tak není); opačný jev – učitel předvádí své vědomosti – výklad je složitý; nebere ohled na to, jestli žáci pochopili látku
 - Expozice: uvedení do nového učiva; motivace
 - Prezentace: deduktivní, induktivní přístup; je těžké zaujmout (vyprávění suché nezáživné) – rétorika; příběhy, příklady, experimenty, obrazy, dialogizace
 - Závěr – shrnutí hlavních bodů, nejdůležitějších pojmů, naznačení toho, co bude příště

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- Dialog ve vyučování
- Otázky –otázky jsou hybnou silou ve vyučování (rozvíjí myšlení žáka; diagnostikuje vědomosti žáka; zjišťují, zda probírané látce žáci rozumějí)

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- Emocionální stránka komunikace
 - Empatie
 - Akceptace (přijetí, úplné uznání žáků, jejich respektování jako osobnosti – korektní, taktní a nepodezřívavý vztah (čti Gavora 2005 s. 96)
 - Entuziasmus (učitel by měl ukázat, že ho vyučování baví a že mu je probírané učivo blízké)
 - Aktivní naslouchání
 - Humor

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Nonverbální komunikace**
 - Vyjadřovací možnosti nonverbální komunikace (např. grimasa = nespokojenost; dlaň k uchu = neslyším; vztyčený prst = pozor!)
 - Neuvědomělost nonverbální komunikace

PEDAGOGICKÁ KOMUNIKACE

- **Nonverbální komunikace**

- Paralingvistické prostředky komunikace – skrze ně realizujeme slovní vyjadřování (hlasitost, rychlost řeči, pauzy, rytmus, intonace, barva - tember hlasu)

5 dB – nejslabší slyšitelný zvuk

15 dB – šepot

40 – 50 dB - běžný hovor

60 dB – křik

- Extralingvistické prostředky komunikace (gestikulace, mimika, pohled, dotyk, postoj – držení těla, vzdálenost mezi komunikujícími (osobní prostor), vzhled - zevnějšek

LITERATURA

- GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno : Paido, 2005. ISBN 80-7315-104-9.
- VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-998-4.